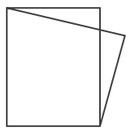
Hvem vil gå på barrikaderne

for filosofi og videnskabsteori?

Sammenfattet af
Jesper Garsdal og
Ejvind Hansen

Teksten sammenfatter Uffe Juul Jensens keynote-forelæsning ved ProFilViN-konferencen i august 2025. Med afsæt i spørgsmålet om, hvorfor samfundet skal interessere sig for filosofi og videnskabsteori, skelner Jensen mellem tre former for dannelse: dannelse som handling, dannelse som refleksion og sandhedssøgen og dannelse som personlig udvikling gennem erfaring med samfundsmæssig relevans. Han argumenterer for, at filosofien kun kan bevare sin relevans for professionerne, hvis den selv får hjælp fra dem til at få øje på de problemer, den i dag ikke forholder sig til, og han samler pointen i begrebet en "philosophy just in time": en filosofi, der deltager i den praksis, den reflekterer over, og som forandrer sig gennem denne deltagelse.

Da vi i det nystartede Professionsuddannelsernes Filosofi- og Videnskabsteoretiske Netværk (ProFilViN) besluttede os for at holde en konference om "Filosofiens og videnskabsteoriens rolle i professionsuddannelser", var én af de forholdsvis nemme opgaver at finde oplagte forslag til, hvem der skulle holde keynote-forelæsninger. Uffe Juul Jensen har gennem hele sit liv været involveret i at bringe filosofien i spil uden for filosofiens umiddelbare faglige grænseland, og har vel også en stor del af æren for, at filosofien i dag rækker så bredt i det danske samfund. Ligeledes har Esther Oluffa Pedersen gennem sit professionelle virke insisteret på både at engagere sig i den offentlige debat og at tage livtag med problematikker, der rækker langt uden for filosofiens snævre faglige diskussioner.

Kan filosoffer forklare omverdenen, hvorfor **de mere epistemologiske og videnskabsteoretiske dele af filosofien** også er værd at kæmpe for hos folk uden for de snævre akademisk-filosofiske kredse?

Vi var derfor glade for, at begge sagde ja til at holde keynote-forelæsning og leverede tankevækkende bidrag til konferencens samtaler. Esthers bidrag kan læses på s. 10-21 i dette temanummer, så det vil vi lade tale for sig selv.

Da Uffe imidlertid er blevet forhindret i at færdiggøre sin tekst til denne udgave af *Tidsskrift for Professionsstudier*, vil vi her give en sammenfatning af hovedpointerne.

Hvorfor skal samfundet interessere sig for filosofien?
Da vi planlagde konferencen, stillede vi spørgsmålet om, hvad professioner kan lære af filosofien. Da Uffe åbner konferencen, træder han imidlertid yderligere et skridt tilbage og stiller sig selv (og os andre) spørgsmålet: Kan professionerne overhovedet lære noget af filosofien? Hvorfor skal samfundet bekymre sig om, hvad filosoffer går og mener? Er filosofien overhovedet relevant?

I sit svar orienterer Uffe sig ikke udelukkende mod de mere praktisk orienterede dele af filosofien (f.eks. moralfilosofien, socialfilosofien, den politiske filosofi, teknologifilosofien). Uffe insisterer på, at også den mere teoretisk orienterede filosofi skal kunne række ud i verden: Kan filosoffer forklare omverdenen, hvorfor de mere epistemologiske og videnskabsteoretiske dele af filosofien også er værd at kæmpe for hos folk uden for de snævre akademisk-filosofiske kredse? Som det bliver klart i det følgende, er svaret, at hvis filosofien skal blive relevant for professionerne, skal den have hjælp fra de samme professioner.

Tre former for dannelse
I sin refleksion over spørgsmålet og de mulige svar vender Uffe sig i retning af et andet tema, som også endte med at spille en stor rolle i en række af de følgende oplæg: dannelse. Hvis vi skal forstå filosofiens rolle i samfundet, er vi nødt til at forstå, at dannelse er mange forskellige ting, og her tager Uffe fat i tre aspekter af dannelsen.

Dannelse som handling
I udlægningen af den første form for dannelse, som Uffe diskuterer, vender han sig mod Michel de Montaignes pointe om, at dannelse bør være en enhed af verdensvendthed og personlig udvikling. Når det unge menneske uddanner sig, sker der naturligvis en personlig udvikling, men hvis det unge menneske *i* denne selvudvikling ikke

retter blikket ud mod verden, risikerer selvudviklingen at blive gold.

I en oversættelse til filosofiens situation i dag påpeger Uffe, at hvis filosofien skal være værd at kæmpe for, skal den være klar til at intervenere, gribe ind i verden. Filosofien skal kunne hjælpe os med at forstå vores plads i verden, og hvordan vi er relevante for verden.

Dannelse som refleksion og sandhedssøgen
Den anden form for dannelse handler om at lære at værdsætte og forstå, hvad det vil sige at have en konsistent og metodisk funderet forståelse af, hvad der er sandt. Det er inden for dette dannelsesideal, Uffe særligt trækker epistemologiske og videnskabsteoretiske problematikker frem. Således kobler han tilbage til Descartes' insisteren i *Discours de la méthode* (Descartes, 1637) på, at vi kun kan have en troværdig forståelse af det sande, hvis givne opfattelser udfordres af metodisk efterprøvning.

I Danmark har denne tilgang til filosofisk dannelse haft nogle stærke nedslag først i det universitære filosofikum og sidenhen i den måde videnskabsteorien blev indført bredt på universiteterne. Filosofien spillede en rolle som et redskabsfag til analytisk tænkning, noget, der gjorde de studerende klar til at dyrke deres fag på et ordentligt oplyst grundlag, idet man lærte om begrebsmæssig konsistens og gyldig argumentation efter formelle kriterier.

Dannelse som personlig udvikling gennem erfaring med samfundsmæssig relevans
Den tredje form for dannelse forskyder vægten i forholdet mellem teori og praksis. Hvor de første to former især fremhæver, hvordan dannelse kan kvalificere vores handling og refleksion i verden, betoner den tredje, at bevægelsen også må gå den anden vej: Problemer i samfundet skal kunne bryde ind i og udfordre vores etablerede forståelser af samfundet.

I sin beskrivelse af denne form for dannelse tager Uffe udgangspunkt i Sartres udvikling fra den tidlige eksistentialisme til positionen i *Critique de la raison dialectique* (Sartre, 1960), hvor Sartre søgte at overvinde kløften mellem eksistentialisme og marxisme. Gennem en læsning af Marx bliver Sartre opmærksom på, hvordan der var forhold i samfundet, der var blevet usynlige i det tidlige synspunkt.

Den tredje form for dannelse handler derfor om at kunne give plads til forhold i samfundet, som er dilemmafyldte, paradoksale på måder, der forhindrer samfundet i at udvikle sig. Denne form for dannelse består i at kunne se dette i øjnene, at insistere på nødvendigheden af at intervenere i konflikterne, således at samfundet kan forandre sig. Filosofien kan spille en vigtig rolle i at være med til at få øje på disse problemer, så de kan blive adresseret.

Filosofiens historiske bidrag til dannelse
På baggrund af denne analyse af forskellige former for dannelse, og sin egen personlige deltagelse i de seneste mere end 50 år af udviklingen, argumenterer Uffe herefter for, at filosofien med udgangspunkt særligt i de første to dannelsesformer har haft en samfundsmæssigt stærk betydning, der fra 1925 til 1980 særligt havde sit udgangspunkt i videnskabsteorien. Den var dels efterspurgt inden for de akademiske fagligheder, men efterhånden også som noget, der efterspørges af studerende og lærere inden for professionsuddannelserne. Og han peger på, hvordan filosofien gennem dette tætte samspil med forskellige fagligheder er med til at forandre fagligheder og den praksis, de var indlejrede i (den tredje form for dannelse).

Filosofiens bredere anvendelighed er imidlertid mindre selvfølgelig i dag, og det får Uffe til at rejse spørgsmålet, om det er på tide, at filosoffer genopliver den tredje form for dannelse. Og hvis ja, hvordan kunne dét se ud? Ville filosofien kunne bidrage til at stå ansigt til ansigt med fundamentale trusler mod vores overlevelse såsom klimakrisen, uligheden og den manglende demokratiske sammenhængskraft?

I et bud på, hvordan det kan ske, vender Uffe spørgsmålet om filosofiens relevans for professionerne på hovedet og insisterer på, at hvis filosofien skal forblive relevant, har den brug for hjælp udefra. Filosofien kan ikke (i det mindste i første omgang) hjælpe professionerne, medmindre den først får hjælp fra professionerne til at få øje på de problemer, som filosofien i dag ikke forholder sig til på en relevant måde.

På den måde ville filosofien kunne blive relevant som en "philosophy just in time". Denne forståelse udfolder Uffe også i artiklen "Categories in Activity Theory: Marx's Philosophy Just-in-time" (Jensen, 2003), hvor han skelner mellem tre forståelser af filosofiens forhold til praksis. I den platoniske tradition er filosofien altid forud for sin tid og søger fra et arkimedisk punkt uden for praksis at korrigere og styre videnskaben. Hos Hegel kommer filosofien derimod altid for sent – Minervas ugle letter først, når mørket falder på. En filosofi "just in time" er hverken forud for sin tid eller for sent på den. Den deltager i den praksis, som den samtidig reflekterer kritisk over, og forandrer sig selv gennem denne deltagelse.

Ved på denne måde at lære af andre fagligheder vil filosofien kunne bidrage til den dannelsesopgave, som Uffe fremhæver med et citat fra Jerome Bruner: "to create a new generation that can prevent the world from dissolving into chaos and destroying itself. To create in the young an appreciation of the fact that many worlds are possible" (Bruner, 1986, s. 149). Filosofien kan bidrage til denne opgave ved at hjælpe os med at se konflikter og stridigheder i øjnene og reflektere over forskellige måder at løse dem på. Men det kræver, at den selv er villig til at lære af og forandre sig gennem mødet med andre fagligheder og deres praksis.

REFERENCER

Bruner, J. (1986). *Actual minds, possible worlds*. Harvard University Press.

Descartes, R. (1637). *Discours de la méthode*. Jan Maire.

Jensen, U. J. (2003). Categories in activity theory: Marx's philosophy just-in-time. I S. Chaiklin, M. Hedegaard & U.J. Jensen (Red.), *Activity theory and social practice*. Aarhus University Press.

Sartre, J.-P. (1960). *Critique de la raison dialectique: Tome 1. Théorie des ensembles pratiques (précédé de Questions de méthode)*. Gallimard.